

Euripides'in *Orestes*'inde *Ekklesia* ve Orestes'in Davası

Esengül AKINCI ÖZTÜRK¹

Öz

Euripides'in *Orestes* tragedyasında halk meclisi büyük bir öneme sahiptir. Orestes'in meclisteki duruşması *Orestes*'in olay örgüsünün merkezinde yer alıp, tragedyayı bütünüyle şekillendirmektedir. Ancak meclisin Orestes'e niçin idam cezası verdiği oldukça ihtilaflıdır. Papadimitropoulos, Orestes'in suçlu bulunmasını tanrıların gazabından çekinen halkın kendi huzur ve refahını korumaya yönelik dini endişesine dayandırır. Ancak bu doğru olmadığı gibi, makul da değildir. Çünkü Argos halkı Orestes'i mevcut politik konjonktürün beklentisi doğrultusunda ve meclise de egemen olan yozlaşmış değerler üzerinden yargılamıştır. Bu makalede, Orestes'in meclis tarafından niçin suçlu bulunduğuna ilişkin bazı önemli filologların görüşleri ele alınacak ve Orestes'e verilen idam cezasının Tyndareos'un yozlaşmış halk meclisini etki altına alarak, çıkar amaçlı hareket eden halk tabakasını kötü yönlendirmesinden kaynaklandığı gösterilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Sözcükler

Euripides
Orestes
Ekklesia
Apollon
Argos

Makale Hakkında

Geliş Tarihi: 05.12.2021

Kabul Tarihi: 31.01.2022

Doi:
10.20304/humanitas.1032883

Ecclesia in Euripides' *Orestes* and the Trial of Orestes

Abstract

The assembly of the people of Argos has a key significance in Euripides's *Orestes*. The trial of Orestes is at the center of *Orestes*' plot and shapes the tragedy at full length. Yet the reason why Orestes is condemned to death by the assembly is rather controversial. For Papadimitropoulos, the reason of Orestes' condemnation by the assembly is just the religious concern of the citizens to preserve the peace and the welfare of their city. But this is not true, nor is it plausible. This is because, the people of Argos judged Orestes on the basis of the amoral values prevailing in the assembly and in line with the expectation of the current political conjuncture. In this paper, I will discuss the views of certain scholars concerning the issue and argue that Orestes was sentenced to death because of Tyndareos' misleading the benefit-oriented mob by influencing the corrupt *ecclesia*.

Keywords

Euripides
Orestes
Ecclesia
Apollo
Argos

About Article

Received: 05.12.2021

Accepted: 31.01.2022

Doi:
10.20304/humanitas.1032883

¹ Doç. Dr., Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Denizli/Türkiye, eakinci@pau.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6608-3927

Giriş

Euripides'in *Orestes* tragedyası öz annesini katletmiş olan *Orestes*'in bu cinayetin altıncı gününde verdiği ölüm kalım mücadelesini işlemektedir. Euripides, bu tragedyada, bir *mythos* özellikle kendi yaşadığı dönemin siyasi ve toplumsal gerçeklikleriyle de ilişkilendirerek, trajik olana dair özgün bir yaklaşım sergilemektedir. Kabaca, *Orestes*'in olay örgüsü birbiriyle yakından bağlantılı iki orijinal fikir üzerine kuruludur. Bunlardan ilki, *Orestes*'in tanrıların da yargılamanın bir parçası olduğu Atina'daki Areopagos mahkemesinde değil, Argos'taki halk meclisi (*ekklesia*) tarafından yargılanması;² ikincisi ise, Helene'yi öldürme planıdır. L. Papadimitropoulos'un da haklı olarak vurguladığı üzere, *Orestes*'in odak noktası halk meclisidir; çünkü gerek yargılamadan önce gerekse meclisin verdiği hükümden sonra *Orestes*'in bütün girişimleri meclisi bir şekilde etkilemek içindir. Ruh sağlığı bozulmuş olmasına rağmen *Orestes*'in, Menelaos'tan bizzat meclise giderek kendisini ve kardeşini savunması hususunda ortaya koyduğu yoğun çaba da meclis ölüm cezası verdikten sonra Helene'yi öldürme girişimi de temelde Menelaos vasıtasıyla meclisin kararını etkilemeye dönüktür (Papadimitropoulos, 2012, s. 1).

Orestes'in halk meclisindeki duruşması *Orestes*'in olay örgüsünün merkezinde yer alıp tragedyayı bütünüyle şekillendirmesine rağmen, meclisin *Orestes*'i niçin ve hangi nedenle suçlu bularak ölüm cezasına çarptırdığı metinde açıkça belirtilmemektedir. Elektra, meclisteki oylamanın sonucunu öğrenir öğrenmez haberciye şu önemli soruyu yöneltir: "Mahkeme nasıldı, neler konuşulduktan sonra idam edilmemize ikna oldu Argoslular?"³ Fakat habercinin, yapılan konuşmalar da dahil, meclisteki duruşmaya dair tüm söyledikleri ve genel olarak *Orestes* oldukça farklı şekillerde yorumlanmıştır. Dolayısıyla halk meclisinin *Orestes*'i suçlu bulmasının asıl nedeni tartışma konusudur. *Orestes*'in meclise kendisini savunmaya gitmesi, onun dengesiz ruh halinin, dış görünüşüne de yansımış olan psikolojik rahatsızlığının bir sonucu mudur? Sarayda kalıp pasif bir şekilde oylamanın sonucunu bekleyeydi meclisten farklı bir karar çıkar mıydı? Daha önemlisi, *Orestes*'in meclisteki konuşması, özür dilemeyen pişman olmamış tavrı küstahça ve saygısızca mıydı? Ayrıca, konuşmasının içeriği toplumun sosyal yapısını bozacak nitelikte miydi? İdam cezasına çarptırılmasının asıl nedeni bu muydu? Şayet Menelaos *Orestes*'i savunmuş olsaydı, oylama farklı bir şekilde mi sonuçlanırdı? Yoksa

² *Orestes*'in son paragrafında *Orestes*'in Atina'daki bir mahkeme tarafından yargılanacağı ifade edilmektedir. Fakat Euripides'in burada *mythos*un Aiskhylos tarafından *Eumenidler*'de kurgulanan anlatısına mı yoksa bu *mythos*un başka versiyonlarına mı göndermede bulunduğu tartışmalıdır (bk. Hester, 1981, s. 268-269; Fletcher, 2014, s. 59, 72; Akıncı Öztürk, 2021, s. 6).

³ Bu çalışmadaki alıntılarda, *Orestes*'in A. Çokona tarafından yapılan çevirisi esas alınmıştır. Eur. *Orest.*, 861-862.

Orestes'e ölüm cezası verilmesi, meclise de yansımış olan kutuplaşma ve yozlaşmanın bir tezahürü müydü?

Papadimitropoulos, özellikle bu sorular çerçevesinde, diğer filologların meseleye dair farklı yorum ve yaklaşımlarını da etkili bir şekilde sorgulayarak, Orestes'in suçlu bulunmasının nedenini tanrıların gazabından çekinen halkın kendi huzur ve refahını korumaya yönelik dini endişesine dayandırmaktadır. Fakat Papadimitropoulos'un bu tezi doğru olmadığı gibi, ikna edici olmaktan da oldukça uzaktır. Çünkü Orestes'in halk meclisinde idam cezasına çarptırılmasının asıl nedeni, özellikle Porter'in de savunduğu gibi, halk meclisinin son derece yozlaşmış, dejenere olmuş doğasında aranmalıdır ki, meclisteki konuşmacıların sadece söylemlerine değil hal ve tavırlarına da açıkça yansımış olan kutuplaşma bunun bir tezahürüdür. Hem Orestes'in amcası Menelaos'un desteğini almak için sürekli çabalaması hem de kızının intikamını almayı aklına koymuş olan Tyndareos'un Menelaos'u Orestes'e yardım etmemesi hususunda tehdit etmesi, Menelaos'un yeğenini kurtarabilme kapasitesinin olduğunu kanıtlar niteliktedir. Bu da demektir ki, eğer Menelaos isteseydi, Orestes idam cezasından kurtulabilirdi. Ancak bu, Argosluların aslında kimi bir takım dini kaygılar ya da adaletin tecelli etmesi hassasiyetiyle hareket etmediklerini, aksine mevcut politik konjonktüre, meclise de egemen olan yozlaşmış değerlere göre davrandıklarını göstermektedir. Bu çalışmanın amacı bu iddiayı temellendirmektir. Tartışmamızın genel düzeni şöyle olacaktır. İlk olarak, *Orestes*'in olay örgüsü özetlenecek, ardından Orestes'e halk meclisi tarafından niçin idam cezası verildiğine dair diğer görüşlere kısaca yer verilecektir. Makalenin ana bölümünde ise, Papadimitropoulos'un tezi etraflıca tartışılacak ve Orestes'e verilen cezanın temelde, yozlaşmış halk meclisinin etki altına alınarak çıkar amaçlı hareket eden halk tabakasının kötü yönlendirilmesinden kaynaklandığı gösterilmeye çalışılacaktır.

Orestes'in Olay Örgüsü

Elektra, *Orestes*'in *Prolog* kısmında (Eur. *Orest.*, 1-139), Atreusoğullarının içine düştüğü trajik felaketi, nesiller boyunca sülale içinde işlenmiş korkunç cinayetleri özetlemektedir. Elektra, burada, Atreus'un dedesi Tantalos'tan başlayarak ailesinin kompleks dramını anlatır. Zeus'un oğlu olarak rivayet edilen Tantalos, her ne kadar bir ölümlü olsa da özellikle festivallerde tanrılara denk olarak görülmüş ama diline hiç hâkim olamadığından tanrıları oldukça gücendirmiştir; tanrılar da onu cezalandırmak için Hades'e göndermiş ve hiçbir şekilde ulaşamayacağı içecek ve yiyeceklere özendirmişlerdir.⁴ Elektra, Atreus ve

⁴ Ancak Tantalos'un işlediği suçlar mythostan mythosa farklılıklar göstermektedir. Tantalos, bazı anlatılara göre tanrılardan yiyecek çalmış ve ayrıca tanrıların sırlarını insanlarla paylaşmış; bir başka mythosa göre ise, oğlu

Thyestes arasında yaşanmış dehşeti de hatırlattıktan hemen sonra, babası Agamemnon'un intikamını almak için kardeşi Orestes ile iş birliği yaparak anneleri Klyteimnestra'yı öldürdüklerini itiraf eder. Orestes bu vahim olayın ardından çok hastalanmıştı ve çılgınlık nöbetleri geçirmekteydi; *Erinyes*ler ona acı ve ızdırap çektirmektedirler. Sarayın önündeki bir kanepede uyumakta olan Orestes'in başucunda bekleyen Elektra, halkın kendilerini acımasızca dışladığını ve ne şekilde cezalandırılacaklarıyla ilgili olarak da halk meclisinde bugün— yani cinayetin altıncı gününde— bir oylama yapılacağını belirtir. Elektra, meclisin ya kılıçla başlarının kesilerek ya da taşlanarak öldürülmeleri yönünde karar alacağını söyler, ama kendilerini öldürülmekten ancak amcası Menelaos'un kurtarabileceğini de vurgular ki, kalan tek umut ta budur, yani Menelaos'un onlara arka çıkmasıdır. Kocası Menelaos'tan önce saraya gelmiş olan Helene, dışarı çıkararak Elektra'dan kendi adına Klyteimnestra'nın mezarına gidip ona adaklar sunmasını ister;⁵ fakat Elektra kabul etmez, bunu kızı Hermione'nin yapmasının daha uygun olacağını öğütler ve Helene de bu tavsiyeye uyarak mezarlığa kızını gönderir (Medda, 2014, s. 1; Latacz, 2016, s. 364). Daha sonra, Orestes'in sağlık durumunu merak eden Kadınlar Korosu görünür fakat Elektra, Orestes'i uyandırabilecekleri kaygısıyla onlardan sessiz olmalarını ister. Koro ve Elektra, *Parodosta* (Eur. *Orest.*, 140-207), öz annenin katledilmesi eylemini değerlendirirler. Koro, annenin öldürülmesini adil bir davranış olarak görürken, Elektra ise buna tam olarak katılmaz ve gerek Apollon'un buyruğunu gerekse kendi eylemlerini sorgular.

Tragedyada Birinci *Epeisodion* (Eur. *Orest.*, 208-315), Orestes'in uyanmasıyla başlar ve Elektra kardeşine Menelaos'un şehre döndüğünü müjdelir. Fakat kardeşler arasındaki samimi diyalog, Orestes'in nöbet geçirerek halüsinasyonlar görmesiyle kesintiye uğrar. Hatta Orestes, Elektra'yı da kendisine eziyet edip öldürmeye çalışan *Erinyes*lerden birisi zanneder ve Apollon'un hediye etmiş olduğu okla onları uzaklaştırmaya çalışır. Orestes, kriz sona erip tekrar kendine gelince, hem kız kardeşini de bu işe bulaştırdığı hem de annesini katletme gafletine (*ate*) düştüğü için bir özeleştiri yaparken, buna önayak olan Apollon'u da kınar.⁶ Orestes'in yazgısına üzülüp onu rahat bırakmaları için *Erinyes*lere bir yalvarışı içeren İlk *Stasimonun* ardından, Menelaos saraya gelir ve böylece İkinci *Epeisodion* (Eur. *Orest.*, 348-806) başlar.

Pelops'u keserek tanrılara yedirmiştir. Ayrıca Elektra, Atreus'un babası Pelops'tan kaynaklanan antik laneti anlatmamaktadır. Pelops, bir gelini elde etmek için gelinin babası ile atlı araba (*biga*) yarışına girmiş ama hile yaparak gelinin babasını öldürmüştür. Hatta hile yapmasına yardım eden kişiyi de denize atmıştır. Fakat boğulmakta olan bu kişi, Pelops'u ve onun gelecekteki tüm ailesini lanetlemiştir (bk. Johnston, 2020, s. 2-3).

⁵ Menelaos'un Helene'yi saraya kendisinden önce göndermesinin nedeni, Troia Savaşı'nda yakınlarını kaybedenlerin onu taşıyarak öldürebileceği endişesidir ki, onun Orestes'e arka çıkmasının nedenlerinden birisi de budur.

⁶ Fakat Orestes, Apollon'un cinayetdeki rolüne meclisteki savunmasında yer vermemektedir.

Menelaos gelir gelmez Orestes'in durumunu ve halkın olup bitenlere ne tepki verdiğini öğrenmeye çalışır. Orestes hem içinde buldukları vahim durumu ve hastalığını hem de yurttaşların tepkisini ayrıntılı olarak amcasına anlatır. Ayrıca Orestes, mecliste bugün bir oylama yapılacağını da söyleyerek ondan meclisten çıkması muhtemel ölüm cezasını engellemesini açık bir dille talep eder. Fakat Orestes ve amcası arasındaki *stikhomythia* Orestes'in dedesi Tyndareos'un da gelmesiyle yarıda kalır. Tyndareos torununa çok kızgındır ve kızının intikamını almak için bir o kadar da kararlıdır. Tyndareos, Klyteimnestra'nın suç işlediğini kabul eder ama kızının bu şekilde öldürülerek değil de sürgün edilerek cezalandırılmış olması gerektiğinin altını çizer. Orestes'in karşı savunması dedesini hiçbir şekilde yumuşatmadığı gibi, onu daha da öfkelenir. Tyndareos, torunlarının taşlanarak öldürülmesi gerektiği düşüncesini, Orestes'in eyleminin kan davasını yasaklayan yasayı ihlal ettiği ve onun dış görünüşüne de yansımış olan hastalığının aslında tanrıların bir gazabı olduğu gerekçeleriyle haklı göstermeyi amaçlamaktadır. Orestes ise savunmasında, işlemiş olduğu cinayetin caydırıcı etkisine vurgu yaparak, şayet kadınların kocalarını öldürmelerine sessiz kalınırsa, ihanetin ve koca cinayetlerinin önünün alınamayacağına ve hatta erkeklerin zamanla kadınların kölesi haline gelebileceğine dikkat çekmektedir. Fakat Tyndareos, meclisin idam kararı vermesi için tüm gücünü kullanacağını büyük bir kararlılıkla vurgular ve Menelaos'u da anne katiline yardım etmemesi hususunda tehdit eder. Menelaos'un hem Argos halkının tepkisinden çekindiğini hem de özellikle Tyndareos'u karşısına almak istemediğini fark eden Orestes, büyük bir hayal kırıklığı yaşar ve bütün umutları suya düşer. Fakat tam o sırada gelen kader arkadaşı Pylades, mecliste kendini savunması için Orestes'i ikna eder.⁷ İki arkadaş meclisin yolunu tutarken İkinci *Stasimonda* (Eur. *Orest.*, 807-843) Koro devreye girerek hem Atreusoğullarının kötü kaderini hem de Orestes'in işlediği korkunç suçu yeniden dillendirir.

Üçüncü *Epeisodion* (Eur. *Orest.*, 844-959), habercinin mecliste olup bitenleri Elektra'ya anlattıklarını içermektedir. Haberci, meclisin her iki kardeşi de suçlu bularak ölüm cezasına hükmettiğini bildirdikten sonra, kimlerin lehte ya da aleyhte konuşma yaptığını da detaylı bir şekilde anlatır. Orestes'in savunmasından önce dört kişi söz almış ve birbirinden oldukça farklı önerilerde bulunmuşlardır. İlk sözü, haberci tarafından her dönemin adamı olarak karakterize edilen ve daha önce Agamemnon'un da yanında yer almış olan Talthybios almış ama kayda değer bir konuşma yapmamıştır. Orestes'i kötölemiş ve iktidardaki Aigisthos taraftarlarına ise kaş göz hareketleri yapmaktan da geri durmamıştır. Daha sonra, Diomedes söz almış ve Orestes'e sürgün cezası verilmesini önermiştir. Buna karşılık, Tyndareos'un sözcülüğünü

⁷ Joachim Latacz, haklı olarak bunu "baht dönümü" olarak karakterize eder (bk. Latacz, 2016, s. 365).

yapan demagog ise, kardeşlerin taşlanarak öldürülmesi gerektiğini öne sürmüştür. Ancak haberci, demagogun asıl niyetini ve insanları ikna etme tarzını devlet için büyük bir tehlike olarak görür ve bu tür konuşmacıları siyasi liderler ile karşılaştırarak meclisin bozuk ve yozlaşmış yapısına da vurgu yapar. Diğer taraftan, dürüst bir çiftçi kendisinden önceki konuşmacıya karşı çıkmış ve *Orestes*'e çelenk verilmesi gerektiğini savunmuştur. Ayrıca haberci, çiftçinin söylediklerinin hoşgörülü ve makul insanlar için ikna edici gözüktüğünü vurgular. *Orestes* ise, daha önce dedesine karşı yapmış olduğu savunmanın bir benzerini burada da yapmış fakat çoğunluk arsız düzenbazlara kanarak, taşlanarak öldürülme cezasının verilmesi yönünde oy kullanmıştır. Ancak *Orestes*'in talebi üzerine kardeşlerin intihar etmeleri uygun bulunmuştur. Koro, Üçüncü *Stasimonda* (Eur. *Orest.*, 960-1012), kardeşlerin bu yazgısına ağıt yakarken, Elektra da bir yakınma aryasıyla buna eşlik eder. Bu arada *Orestes* ile Pylades meclisten dönerler ve Pylades iki kardeşi ölümden kurtarmak amacıyla bir plan yapar.

Dördüncü *Epeisodion* (Eur. *Orest.*, 1013-1245) ikinci baht dönümü olarak da yorumlanan Pylades'in bu planının sunumundan ibarettir. Pylades, Helene'yi öldürerek Menelaos'tan intikam almayı kurgular. Elektra ise, buna ek olarak, Hermione'yi de rehin alarak, Menelaos'u kendilerini ölüm cezasından kurtarmaya zorlamaları gerektiğini önerir ve bu da plana dahil edilir. Elektra'nın talebiyle Koro da onlarla birlik olur. Koro, Dördüncü *Stasimonda* (Eur. *Orest.*, 1246-1285), sarayın etrafındaki yolları gözetleyip kollama görevini üstlenir. Beşinci *Epeisodion* (Eur. *Orest.*, 1286-1352) *Orestes* ve Pylades'in Helene'ye saldırmalarıyla başlar, Helene yardım çığlıkları atar. Elektra ise mezarlıktan henüz dönmüş olan Hermione'yi kandırır ve böylece *Orestes* onu planlandığı şekilde rehin alır. Koro, Beşinci *Stasimonun* ilk kısmında (Eur. *Orest.*, 1353-1365) sarayda olup bitenlerin dışardan duyulmaması için gürültü yaparken, Helene'nin öldürülecek olmasından duyduğu sevinci de gizlemez. Fakat saraydan dışarı çıkan Phrygialı bir köle, *Eksodosun* birinci kısmında (Eur. *Orest.*, 1366-1536) içeride olup bitenleri ve Helene'ye karşı yapılan saldırıyı telaşlı bir şekilde anlatır. Ayrıca köle, Helene'nin bu saldırıdan sağ çıkıp çıkmadığını bilmediğini, çünkü onun aniden ortadan kaybolduğunu da ekler. Oldukça kısa olan Beşinci *Stasimonun* ikinci kısmından sonra, Helene'nin öldürüldüğünü zanneden Menelaos, *Eksodosun* ikinci kısmında en azından kızı Hermione'yi kurtarmaya çalışır. *Orestes* ise, Menelaos'tan Argosluları ikna edip meclisin vermiş olduğu kararı değiştirtmesini ister, aksi takdirde Hermione'yi öldürüp sarayı da yakacağı tehdidini savurur. Bütün bu acılara son vermek üzere Apollon, bir *deus ex machina* olarak duruma müdahale eder ve meclisin kararını hükümsüz kılar.

Orestes'in Suçlu Bulunma Nedeni: Alternatif Görüşler

Halk meclisindeki oylama tragedyanın olay örgüsünü tamamen şekillendirmektedir. Fakat meclisin *Orestes*'e niçin idam cezası verdiği tartışmalıdır. *Orestes*'in neden suçlu bulunduğuna ilişkin en etkili görüş A. W. Verrall tarafından geliştirilmiştir. Çünkü diğer görüşlerin çoğu Verrall'in yaklaşımının farklı varyantlarıdır. Verrall'e göre, *Orestes* kendi dili, düşük çenesi yüzünden suçlu bulunmuştur; çünkü onun mecliste yaptığı konuşma ve takındığı tavır oldukça saygısız ve hakaret doludur. Halk onun tehlikeli ve asla yola gelmez bir cani olduğunu anladığı için onu ölümlle cezalandırmıştır (Verrall, 1905, s. 240-242; Papadimitropoulos, 2012, s. 2). Verrall'in terimleriyle ifade edecek olursak;

Orestes, kendinden beklenen mütevazı bir özür yerine, hami ve kibirli bir tavır takınır, kendisini erkeklik ve özgürlüğün yeniden inşacı, adeta yasanın bir savunucusu olarak lanse eder. ... Konuşmasına Argosluları aşağılayıp hakaret ederek başlar. Kendi kaderini belirleyecek olan hâkimlere ... onların suçlu kadınların soyundan geldiğini, ... tıpkı *Klyteimnestra* gibi, kocalarını öldürdüklerini hatırlatır. ... *Orestes*, onları, kötü kanla kirlenip bozulmadan önceki sahip oldukları erdeme davet eder! ... Hakarete uğramış olan vatandaşlar, tıpkı daha önce *Tyndareos*'un da ikna olduğu gibi, karşılarında ıslah olmaz ve tehlikeli bir zalim olduğuna anında ikna oldular (Verrall, 1905, s. 242).

Verrall gibi Grube de, *Orestes*'in mecliste saygısızlık yaptığını ve bu nedenle ölüm cezasına çarptırıldığını öne sürer. Ona göre, "haberci onun konuşmasını uygun bulmasına rağmen bu konuşmanın feci bir hata olduğunu biliyoruz; ölüm cezası kararı saygısızlığının sonucudur" (Grube, 1941, s. 389). Konuya benzer bir açıdan yaklaşan N. A. Greenberg, *Orestes*'in meclisteki savunmasını anti-feminist içerikli bir tirat olarak yorumlar ve kahramanın konuşmasının "bir tür delilik" olduğunu iddia eder: "Ancak aristokratik iyimserlik ve genç erkek hayalleriyle coşup, *philia* ile umutlanarak abes sonuçlar çıkaran bir zihin böyle bir konuşmanın başarılı olabileceğini zannedebilirdi sadece. Bu konuşma bir çeşit delilik olup, akıbeti bellidir" (Greenberg, 1962, s. 181). Demek ki, Greenberg'e göre, insana özgü aşırı tutku ve zayıflıkları *Orestes*'i çılgın ve bir o kadar da kusurlu bir konuşma yapmaya sürüklemiştir ki, onun halk meclisi tarafından suçlu bulunmasının asıl nedeni de bu konuşmadır. Benzer şekilde, P. Vellacott da *Orestes*'in suçlu bulunmasını onun karakterini değiştirip, aptalca davranmasına bağlar. Vellacott'a göre *Orestes*, tragedyanın başında gösterdiği iyilik ve ussallığı daha sonra bir kenara bıraktı ve "huysuz bir deliye dönüşüp *Tyndareos*'u kızdırdı, *Menelaos*'a hakaret etti ve duruşmada kendi kendini mahkum ettirdi" (Vellacott, 1975, s. 79).

Buna karşılık, A. P. Burnett ise, *Orestes*'in mecliste başarısız olmasının temel nedenini *Orestes*'in çılgınlığına ya da deliliğine değil, aksine mecliste yaptığı konuşmanın içeriğine

dayandırmaktadır. Şöyle ki, Orestes'in yaptığı savunma Argos halkını ikna edememiştir, çünkü şayet başkaları da Orestes'in cinayeti haklı ve masum göstermek için öne sürdüğü gerekçeye uyarak kadınları benzer sebeplerle katletmeye kalkarsa, bundan yalnızca mağdurlar değil toplumun geneli etkilenir ve hatta bu, şehir için de oldukça yıkıcı olur. Bir başka deyişle, Orestes'in konuşmasında öne sürdüğü fikirlerin, pratikte bütün toplum için son derece tehlikeli sonuçlar doğurabileceğini gören halk, Orestes'i idam cezasına çarptırmakla kendisini koruma refleksi göstermiştir (Burnett, 1971, s. 207-208; Papadimitropoulos, 2012, s. 2).

Ancak meseleye ilişkin en makul ve gerçekçi görüşleri C. W. Willink ve J. R. Porter ortaya koymaktadır. Willink, Orestes'in mahkumiyetinin kısmen meclisteki bariz kutuplaşmadan kaynaklandığını düşünürken; Porter ise, Orestes'e verilen ağır cezayı halk meclisindeki yozlaşmayla yakından ilişkilendirir. Orestes'in taşlanarak öldürülmesini isteyenler olduğu gibi, sürgün edilerek cezalandırılmasını öneren de oldu; hatta annesini öldürdüğü için ona çelenk verilmesi gerektiğini savunan bile çıktı. Dolayısıyla Willink'e göre, Orestes'in ölüme mahkum edilmesinin nedeni kısmen bu polarizasyon, kısmen de Menelaos'un yeğenine arka çıkmamasıdır (Willink, 1986, s. 224-225; Papadimitropoulos, 2012, s. 2). Diğer taraftan, Porter, Argos Meclisi'nin aldığı mahkumiyet kararını "politik yozlaşma", "kör partizanlık" ve meclisteki bozulmaya dayandırır:

Euripides'in Argos Meclisi hakkındaki betimlemesinin, beşinci yüzyılın sonlarındaki Atina ἐκκλησία'sını karakterize eden kör partizanlık, politik yozlaşma ve aşırı ölçüsüzlüklerin bir kınanması olarak amaçlandığı genel olarak kabul edilmektedir. ... Çoğu Orestes'i de bu suçlamaya dahil eder; hem mecliste konuşma yapmaya karar vermesini hem de konuşmasında yer verdiği argümanları kınarlar. Ancak olumsuz hüküm, Orestes'ten kaynaklanan herhangi bir deliliğin değil, meclisin kendi yozlaşmış doğasının bir sonucudur. Orestes'i suçlayan iki kişi (Talthybios ve demagog) sadece yaranmak ve nüfuz edinmek için konuşan tam bir siyaset erbabıydılar; biri Aigisthos'un arkadaşlarının temsil ettiği aristokratik / oligarşik gruplaşmaya, diğeri ise daha genel olarak demosa yaranıp, nüfuz edinmeye çalışmaktaydı. Genç Orestes'in kendini onurlu bir şekilde savunmasına rağmen suçlanması, demagogun dönem Argos halk tabakası üzerindeki zararlı etkisine açıkça atfedilmektedir (Eur. *Orest.*, 943-44): ἀλλ' οὐκ ἔπειθ' ὄμιλον, εὖ δοκῶν λέγειν. νικᾷ δ' ἐκεῖνος ὁ κακὸς ἐν πλῆθει λέγων (Porter, 1994, s. 73-74).

Papadimitropoulos'un Tezi: Yasanın İhlali ve Halkın Dini Kaygıları

Papadimitropoulos tüm bu yaklaşımları eleştirerek farklı bir görüş ileri sürmektedir. Papadimitropoulos'un, Porter'in çözümüne dair kriticizmi hariç, diğer görüşler hakkındaki eleştirileri oldukça haklı ve aynı zamanda da ikna edicidir. Yukarıda da belirtildiği üzere, Verrall, Grube, Greenberg ve Vellacott gibi yorumcular, Orestes'in suçlu bulunmasında

hastalığının kesinlikle belirleyici olduğunu savunmaktadırlar.⁸ Fakat Papadimitropoulos'a göre, *Orestes*'in kendisini savunmak için meclise gitmiş olması, bedenine de yansımış olan bozuk ruh halinin, deliliğinin bir sonucu olmadığı gibi, sarayda kalıp meclisin kararını pasif bir şekilde beklemesi de kesinlikle makul olmazdı. Menelaos'un yardım edeceği, onları bir şekilde ölümden kurtarabileceği umudunun tümüyle sönmesiyle (Eur. *Orest.*, 722), *Orestes* en güçlü müttefikini kaybetmiş ve dolayısıyla mecliste kendisini savunmak zorunda kalmıştır. Ayrıca, dedesinin ondan öcünü alma konusundaki kesin kararlılığı da *Orestes*'i, sarayda pasif bir şekilde beklemek yerine, meclise gidip kendisini savunmaya mecbur bırakmıştır (Papadimitropoulos, 2012, s. 3-4). Nitekim, Pylades'in "burada kalırsan kurtulma umudun var mı?" sorusuna *Orestes*, "Yok" diye cevap verir (Eur. *Orest.*, 779). "Kent meydanına gidersen kurtulabilir misin?" şeklindeki sorusunu ise, "şansım yaver giderse belki!" diye yanıtlar (Eur. *Orest.*, 780). Dolayısıyla, *Orestes*'in meclise giderek kendini savunması, düşünülmüş alınmış haklı bir karar olarak gözükmektedir.

Peki, ama *Orestes*'in mecliste yaptığı konuşma bir tür saygısızlık mıdır? *Orestes* bu nedenle mi ölüme mahkum edilmiştir? Yoksa konuşmasının içeriği şehrin sosyal yapısı açısından tehlike arz ettiği için mi savunması başarısız olmuştur? Papadimitropoulos, *Orestes*'e verilen mahkumiyet kararının bunların her ikisinden de kaynaklanmadığını güçlü bir şekilde temellendirmektedir. Ona göre *Orestes*'in meclisteki konuşması toplumsal yapı için herhangi bir tehdit oluşturmamaktadır. Çünkü dinleyiciler sadece erkekler olduğu için, onun erkek egemenliğini ön plana çıkararak kadınları ikinci sınıf vatandaş olarak gören yaklaşımı zaten mevcut sosyal düzeni yansıtmakta, eril bakış açısına hitap etmektedir. *Orestes*, konuşmasında, annesini sırf babasının öcünü almak için öldürmediğini, bununla gelecekte olası benzer durumları da önlemeye hizmet ettiğini dile getirerek, eyleminin aslında şehrin sosyal yapısını korumaya dönük olduğunu vurgulamaktadır. Onun buradaki özür dilemeyen ve pişmanlıktan uzak tavrı salt stratejik olup, tümüyle demagogun suçlamalarını etkisizleştirmek içindir. Şayet *Orestes* saygısızlık yapmış olsaydı ne sürgün edilmesi yönünde bir öneri gelir ne de çiftçi pozitif bir tavır takınır. Ayrıca, habercinin "dürüst insanlar bu adamın söylediklerine hak verdi" (Eur. *Orest.*, 930) şeklindeki değerlendirmesi de *Orestes*'in hem saygısızlık yapmadığını hem de konuşmasının sosyal yapı için bir tehlike arz etmediği fikrini desteklemektedir.⁹ Daha önce neredeyse yapayalnız olan *Orestes*'in, konuşmasından sonra bazı destekçiler edinmesi de onun

⁸ Buna Porter etkili bir şekilde karşı çıkmaktadır (bk. Porter, 1994, s. 313).

⁹ Habercinin objektif ve güvenilir olup olmadığı hususu tartışmalıdır. Fakat West, haklı olarak, habercinin taşralı olmasının onun hem güvenilirliğini hem de tarafsızlığını ima etmenin bir yolu olarak okunması gerektiğini belirtir (bk. West, 1987, s. 243; Papadimitropoulos, 2012, s. 5).

iddia edilenin aksine herhangi bir saygısızlık yapmadığını gösterdiği gibi, konuşmasının sosyal yapıya zarar verecek bir içerik barındırmadığını da kanıtlar niteliktedir.

Papadimitropoulos, *Orestes*'in ölümüne mahkum edilmesinde kutuplaşmanın da bir etkisi olmadığını iddia eder. Ancak Papadimitropoulos'un buradaki itirazı, Willink'in görüşünün hatalı bir yorumuna dayanmaktadır. Papadimitropoulos'a göre Willink'in açıklaması, mecliste önerilen cezalar içerisinde en uygununun sürgün etme cezası olduğunu ima etmektedir. Çünkü Willink için, sürgün dışındaki önerilerden— taşlayarak öldürme ve çelenk verme— herhangi birisinin kabul görmesi kutuplaşmanın bir göstergesidir. Fakat Papadimitropoulos, *Orestes*'in suçuna benzer suçların genellikle ölümle cezalandırıldığını ve bu nedenle taşlanarak öldürülme önerisinin aşırı ya da ölçüsüz bir talep olmadığını düşünür. Dolayısıyla ona göre, *Orestes*'in ölüm cezasına çarptırılmasını kutuplaşmaya bağlamak hatalıdır.

Ancak Papadimitropoulos'un bu eleştirisi haklı değildir. Çünkü Willink'in çözümü, *Orestes*'e verilmesi gereken en uygun cezanın sürgün olduğu sonucunu ima etmemektedir. *Orestes*'e sürgün cezası verilseydi bile, bu cezanın nedeni de yine polarizasyon olabilirdi. Yani mecliste bir kutuplaşma olmamış olsaydı da aşırı uç cezalar yine talep edilebilirdi. Kaldı ki, *Orestes* hakkında mecliste söylenenlerin ve sunulan önerilerin birbirinden oldukça farklı olması, halk arasında bir kutuplaşma olduğunu göstermez. Kutuplaşma olgusu söz konusu taleplerin ölçsüzlüğünden ziyade, güç sahiplerinin kişisel çıkarları, kalabalıkların kolaylıkla yönlendirilmesi ve kör partizanlıkla ilgili bir husustur. Nitekim *Orestes* ve *Pylades*, meclise gidip gitmeme kararını tartışırken, halkın kolaylıkla yönlendirilebileceğini sırayla şöyle ifade etmektedirler: “Kötü niyetli önderlerin peşinden giden kalabalıklar tehlikeli olur.” “Önderleri iyiye doğru karar verebilirler” (Eur. *Orest.*, 772-773). Haberci de *Tyndareos*'un adamı olan demagogu tarif ederken, *Orestes* ve arkadaşı arasındaki diyaloga tanık olmuşçasına benzer bir fikri paylaşmaktadır: “Kötü düşünceli ama tatlı dilli hatipler kalabalıkları kötü yönlendirerek ülkelerine büyük zarar verirler” (Eur. *Orest.*, 907-908). Willink'in altını çizdiği kutuplaşma işte bu çerçevede ele alınmalıdır. Ancak meclise de yansımış olan kutuplaşma olgusu, Willink'in düşündüğünün aksine, idam cezasının nedeni değildir, çünkü kutuplaşma sebep değil sonuçtur. Kutuplaşma bir tür kör partizanlık olup, siyasi ve toplumsal yozlaşmanın bir neticesidir. Nasıl ki meclisteki kutuplaşma meclisin yozlaşmış olmasının bir tezahürüdür, mecliste dile getirilen aşırı ve ölçsüz talepler de işte bu yozlaşmış yapının doğurgularıdır. *Orestes*'in ölümüne mahkum edilmesinin nedeni, yozlaşma ve kalabalıkların yönlendirilmiş olmasıdır.

Fakat Papadimitropoulos, *Orestes*'e verilen idam cezasının meclisteki yozlaşmadan da kaynaklanmadığını düşünür ve onun halk meclisinde suçlu bulunmasını halkın kendi huzur ve

refahını korumaya yönelik dini endişesine bağlar. Papadimitropoulos'a göre, Orestes'in işlediği suç Argosluların gözünde diğer cinayetlerden farklıdır. Orestes sadece kraliçeyi öldürmekle kalmadı, en yakın akrabasının, öz annesinin kanını döktü. Annenin katledilmesini bir kadının kocasını öldürmesinden çok daha büyük bir günah ve kötülük olarak gören Argos halkı Orestes'i dava etti. Çünkü halk çok yakın bir akrabanın öldürülmesini kendi toplumlarının huzur ve refahını tehlikeye atacak bir girişim olarak yorumladı. Papadimitropoulos, bunu temellendirmek için, Orestes'in işlediği suçu Sophokles'in *Oidipous Tyrannos*'u ile ilişkilendirir. Kral, oğlu tarafından öldürülünce Thebai kentine veba yayılmış, Apollon da kentin vebadan kurtulması için katilin sürgün edilmesi veya öldürülmesini emretmiştir. Benzer şekilde,

Argos halkı da ana katilliğini kendi yurtları için muhtemelen bir *miasma* olarak addetti ve cinayetin şehrin nüfusu üzerinde yaratacağı korkunç etkileri engellemek için sert tedbirler alma kararı verdi. Konu tüm toplumu ilgilendirdiği için, öldürmekten hem herkesin hem de hiç kimsenin sorumlu tutulamayacağı en müşterek infaz şeklini, yani taşlamayı tercih ettiler (Papadimitropoulos, 2012, s. 6-7).

Peki, ama şayet amaç vebadan korunmak ise, meclis neden sürgün değil de idam cezası verdi? Sürgün etmek suretiyle de toplumun huzur ve sağlığı pekala korunabilirdi. Fakat bu, halkın aslında başka bir saik ile hareket ettiği düşüncesini kuvvetlendirmektedir. Oysa Papadimitropoulos'a göre, Orestes'in de savunmasında ana katilliğinin sosyal boyutuna vurgu yapması ve yaptığı eylemin aslında toplumun yararına olduğunun altını çizmesi, halkın bu türden endişelerini azaltıp demagogun gerekçelerini zayıflatmaya dönüktür. Onun, işlediği cinayetin aslında toplumun faydasına olduğu yönünde bir savunma yapmasının nedeni budur, ana katilliğinin sosyal açıdan istenmeyen sonuçlar doğuracağı iddiasını çürütmektir. Ancak Orestes'in fikri benimsenmemiş, Tyndareos'un sözcülüğünü yapan demagogun suçlamaları haklı bulunmuştur. Dolayısıyla meclisin Orestes'e niçin idam cezası verdiğini, çoğunluğun hangi gerekçe ya da kaygılarla Orestes'in aleyhinde oy kullandığını görmek için, torununun neden ölümle cezalandırılması gerektiğine dair Tyndareos'un gerekçelerine daha yakından bakmak önemlidir (Papadimitropoulos, 2012, s. 7).

Tyndareos, Orestes ile tutuştuğu söz *agonunda*, hem akraba öldürmeyi yasaklayan yasayı ihlal ettiği hem de tanrılara saygısızlık yaptığı için onun taşlanarak öldürülmeyi hak ettiğini savunur:

İyiyle kötüyü herkes ayırt edebiliyorsa, adalete sırt çevirerek bütün Hellenlerin saygı duyduğu yasaları yok sayan şundan daha düşüncesiz olanı var mı? ... Ama oğlu babasının katilini cezalandırmak için tanrıların onaylayacağı bir ceza uygulamalı, annesini evden kovmakla

yetinmeliydi. Böyle yaparak ... hem yasaların dışına çıkmayacak hem de tanrılara saygısızlık etmeyecekti. ... Tanrılar senden nefret ediyor ve annenin öldürülmesinin bedelini çılgınlık nöbetleriyle ödüyorsun (Eur. *Orest.*, 492-532).

Papadimitropoulos'a göre Argos halkı da *Orestes*'in dış görünüşüne yansımış hastalığını tanrıların ondan nefret ettiğinin bir göstergesi olarak yorumlamış ve dolayısıyla idam cezasının tanrıların bir isteği olduğuna, bunun onları hoşnut edeceğine kanaat getirmiştir. Tanrıların öfkesini çekmek istemeyen halk, tanrıların gazabından korunmak ve böylece tüm toplumun huzur ve refahını tehlikeye atmamak için ölüm cezasında karar kılmıştır:

Orestes mecliste ölüme mahkum edildi, çünkü kendisini savunduğu sırada da çok belirgin olarak görülebilen hastalığının fiziksel belirtileri, onun taşlanarak cezalandırılmasının tanrıların istencine uygun olduğuna vatandaşları ikna etti. Son tahlilde, öfkelenmelerinde toplumun huzurunu tehlikeye atacak olan tanrılardır (Papadimitropoulos, 2012, s. 8). *Orestes*'in mahkûm edilmesinin nedeni, vatandaşların içinde buldukları toplumun refahını sürdürmeye dönük dini endişeleridir (Papadimitropoulos, 2012, s. 11).

Peki, ama eğer meclisin verdiği idam cezası halkın tanrıların gazabından sakınma iradesinin bir tezahürü ise, o zaman *Orestes* işlediği cinayetin aslında Tanrı Apollon'un bir buyruğu olduğuna meclisteki savunmasında neden hiç yer vermemiştir? Hatırlayacak olursak, *Orestes* meseleyi amcası ile değerlendirirken, yaptığından dolayı suçluluk duygusu çektiğini ama cinayetin sorumlusunun Apollon olduğunu belirtmektedir. *Orestes*, dedesiyle tartışırken de suçu Apollon'a yüklemektedir. Fakat meclisteki savunmasında ise, Apollon'un cinayetteki rolüne hiç değinmemektedir. Neden? Papadimitropoulos bu önemli soruya, *Orestes*'in meclise sunduğu gerekçe— yani yaptığı eylemin diğer kadınlar üzerinde bir caydırıcı etkisi olacağını, eşlerini öldürmeye bundan böyle yeltenmeyeceklerini ve bunun da toplumun huzur ve barışına katkı yapacağı fikri— ile onun Argos tahtına çıkma arzusunu ilişkilendirerek yanıtlar. *Orestes*, Papadimitropoulos'a göre, sadece ölüm cezasından kurtulmaya çalışmıyor, aynı zaman da Argos tahtına da çıkmak istiyordu. *Orestes*'in bu arzusu onun Apollon'u cinayetten niçin sorumlu tutmadığını açıklamaktadır. Eğer *Orestes* bu cinayeti topluma da fayda sağlamak amacıyla işlediğini halka inandırmak istiyorsa, o zaman annesini aslında tanrının yönlendirmesiyle öldürdüğünü halka beyan etmemeliydi. *Orestes*'in halkın gözünde bir lider imajı yaratabilmesi için kesinlikle yönlendirilmediği, hatta cinayeti toplumun huzurunu düşünerek işlediği izlenimini vermesi gerekiyordu ki, onun mecliste kararlı ve özür dilemeyen bir tavır sergilemesinin nedeni de budur (Papadimitropoulos, 2012, s. 10).

Meclisin *Orestes*'i suçlu Bulmasının Asıl nedeni

Ancak bu ne gerçekçi ne de ikna edicidir. *Orestes* tragedyada bir ölüm kalım mücadelesi vermekte, kız kardeşiyle birlikte hayatta kalmanın yollarını aramaktadır. *Orestes*'in tahta geçme arzusu taşıması ya da böyle bir hakkının olduğunu düşünmesi son derece doğaldır; ama içinde bulunduğu durum itibariye bunu hayata geçirmeye çalışması mümkün müdür? Hayatı tehlikede olan ve kimsenin yüzüne bakmadığı bir eli kanlının, çıkıp bir de lider izlenimi vermeye çalışması hayatta kalma şansını artırır mı? Eğer Argoslular kimi bir takım dini endişelerinden dolayı *Orestes*'i suçlamış olsaydı, *Orestes* savunmasında Apollon'un bu cinayeteki rolüne de hiç şüphesiz yer verirdi. Böylece halkın iddia edilen kaygılarını gidererek sadece hayatını kurtarmakla kalmazdı, tıpkı bir lider gibi halkın huzur ve refahını gözettiği için bu eyleme kalkıştığı yönündeki savunmasını yine de yapabilirdi. *Orestes*'in eylemine tanrıların da müdahil olması onun liderlik vasfı taşımadığını göstermediği gibi, aksine halkın gözünde yüceltirdi. Demek ki, *Orestes*'in halk meclisindeki konuşmasında Apollon'un cinayeteki rolüne değinmemiş olması, onun suçlu bulunmasında dini kaygıların aslında hiç belirleyici olmadığını göstermektedir. Yasaların dışına çıkılması veya tanrılara saygısızlık gibi gerekçeler, Tyndareos'un asıl niyetini gizleyip halkı yönlendirmek için öne sürdüğü bir kılıf ya da bahaneden başka bir şey değildir. Oysa, Menelaos'un istemesi halinde yeğenlerinin hayatını kurtarabileceği fikri ve Tyndareos'un asıl niyetinin ne olduğu gerçeği toplumdaki yozlaşmanın meclise de aksetmiş boyutunu göstermektedir. İddiamız odur ki, eğer bu iki husus yakından incelenirse, *Orestes*'e verilen idam cezasının gerek halk tabakasının gerekse meclisin yozlaşmış olmasından kaynaklandığı açıkça görülür.¹⁰

Ancak Papadimitropoulos'a göre, eğer meclisin verdiği hükmün toplum ya da meclisteki yozlaşmayla bir ilgisi olsaydı, buna en başta *Orestes* karşı çıkarak sonucu kabullenmez ve meclisi protesto ederdi. Ama *Orestes* sonucu açıkça kabullenir ve sadece amcasından yakınır (Papadimitropoulos, 2012, s. 7). Ancak bu tartışmalıdır. Çünkü *Orestes*'in meclisin işleyişi ya da verdiği karardan değil de sadece amcasının meclise gidip onu ölümden kurtarmamasından yakınması, meclisin iş ve işlemlerinde çok adil olduğu anlamına gelmez; bu, aksine meclisteki gidişatın hiç de sağlıklı olmadığına işaret eder.

Orestes'in asıl amacı, bir şekilde amcası vasıtasıyla halkı yönlendirip meclisin kararını etkilemektir. Çünkü o, eğer Menelaos onları savunursa, meclisten farklı bir karar çıkma ihtimali

¹⁰ Nitekim Latacz'ın da ifade ettiği gibi, "burada Euripides'in, yaşadığı dönemin Atina halk meclislerindeki gidişi nasıl sert ve acı taşıdığı sık sık öne çıkarılmıştır" (Latacz, 2016, s. 367). Ayrıca De Romilly'e göre, *Orestes* oyunu aslında Argosluların kınanmasından ibarettir (bk. Papadimitropoulos, 2012, s. 7).

olduğunu bilmektedir. Papadimitropoulos buna katılmamaktadır; ona göre Diomedes ile Menelaos benzer kahramanlardı ve Diomedes'in başaramadığını o da başaramazdı. Hatta halkın tepkisini bile çekebilirdi (Papadimitropoulos, 2012, s. 6). Ama Tyndareos, Menelaos'u Orestes'e yardım etmemesi için tehdit eder: "Menelaos, şu adama yardım etmek uğruna tanrıların iradesine karşı çıkmama. Bırak da kent halkı taşlayarak idam etsin onu. Aksi taktirde Sparta toprağına ayak basmayı düşünme bile!" (Eur. *Orest.*, 534-537). Nitekim Elektra, daha oyunun başında, kendilerini öldürülmekten amcasının kurtarabileceğini dile getirmektedir: "Az da olsa hayatta kalma şansımız var. Çünkü bugün ... Menelaos Troya'dan kentimize geldi" (Eur. *Orest.*, 53-55); "... o bizi kurtarmazsa hayata kalma şansımız çok az" (Eur. *Orest.*, 67-69). Dertlerine ancak amcasının derman olabileceğini düşünen Elektra, amcasının şehre vardığını sevinçle Orestes'e müjdelere. Orestes, amcası gelir gelmez ayaklarına kapanarak, kendilerini kurtarması için ondan yardım ister (Eur. *Orest.*, 384). Dedesi gelmeden hemen önce de bu yardım talebini yineler ve kurtulması için tek umudunun o olduğunu tekrar hatırlatır (Eur. *Orest.*, 448-455). Orestes, dedesi ayrıldıktan sonra da bu konudaki ısrarını sürdürür: "... en değerli varlığım olan hayatımı bağışla, kurtar beni. Bir hata işledim, sen de benim için bir hata işlemelisin" (Eur. *Orest.*, 645-646). Benzer şekilde, Korobaşı da Menelaos'un, yeğenlerinin öldürülmelerini engelleyebilecek güce sahip olduğunu söyler: "Sana ihtiyacı olanlara yardım et, bunu yapabilirsin" (Eur. *Orest.*, 680-681). Menelaos, her ne kadar daha sonra yerine getirmese de bu yardım çığıllıklarını olumlu karşılar ve Orestes'e yardım edeceği sözünü verir: "Kente gidip Tyndareos'u ve Argos halkını hakkında iyi karar almaları için ikna etmeye çalışacağım" (Eur. *Orest.*, 704-705).

Ayrıca, meclisten karar çıktıktan sonra bile kardeşlerin Pylades'le yaptıkları, karısı Helene'yi öldürüp kızı Hermione'yi rehin alma planı da Menelaos'u kendilerine yardım etmeye mecbur bırakmak içindir. Söz konusu plan, yardım etmediği için Menelaos'tan intikam alma girişiminden çok, Menelaos'un halkı ikna edip onları kurtarmasını sağlama çabasıdır. Kaldı ki, bu plan salt intikam amaçlı yapılmış olsa bile Menelaos'un onları cezadan kurtarabileceğinin kanıtıdır. Çünkü eğer Menelaos'un böyle bir gücünün olduğunu düşünmeseydiler, böylesi bir plan yaparak ondan intikam almaya kalkmazlardı. Menelaos planı öğrenip eşi ve kızını kurtarmak için saraya döndüğünde, Orestes amcasını tehdit ederek ondan meclisin kararını değiştirtip hayatını kurtarmasını ister: "Argosluları ikna et... Neye ikna edeyim? Bizi öldürmemeye! Aksi taktirde kızımı mı öldüreceksin? Aynen öyle!" (Eur. *Orest.*, 1610-1612). Şüphesiz ki, bütün bunlar Menelaos'un meclisi etkileyerek ya da halkı yönlendirerek annesini katletmiş olan Orestes'in aklanmasını sağlayabileceğini göstermektedir. Ancak, eğer Menelaos

meclise gidip *Orestes*'i savunmuş olsaydı, halk bu sefer de daha büyük bir siyasi otoritenin yanında duracak ve cinayet hadisesinin gerçekliklerini dikkate dahi almayacaktı. Bu da halkın aslında meseleyi dini açıdan ya da adaletin tecelli etmesi bakımından ele almadığını, kendisini mevcut politik konjonktüre ya da meclise de hâkim olan yozlaşmış değerlere göre konumlandığını ortaya koymaktadır. Menelaos'un ana katillerini cezadan kurtarabilecek olması, mevcut toplumsal ve siyasi yozlaşmanın boyutunu ifşa etmektedir. *Orestes*, tam da bu nedenle, Menelaos'a “*sen de benim için bir hata işlemelisin*” demiştir. Çünkü o da hem meclisteki yozlaşmayı hem de halkın kolaylıkla yönlendirilebileceğini bilmekte ve bunu kendi lehine kullanmaya çalışmaktadır.

Diğer taraftan, Tyndareos'un gerek gerçek niyeti gerekse meclis üzerindeki etkisi de *Orestes*'in suçlu bulunmasının “*vatandaşların kendi toplumlarının refahını sürdürmeye dönük dini endişelerinden*” değil, meclisin yozlaşmış olmasından kaynaklandığı fikrini öne çıkarmaktadır. Papadimitropoulos da Tyndareos'un *Orestes*'i ölümle cezalandırmaya çalışmasındaki asıl gayesini ve meclisi etki altına alıp nasıl yönlendirebileceğini tartışmaktadır. Papadimitropoulos, bunu şu iki soru üzerinden ele almaktadır: *Orestes*'in meclise gidip kendisini savunması makul bir girişim midir? *Orestes*'in dedesi ile giriştiği söz *agonu* bir saygısızlık mıdır? Papadimitropoulos'a göre, *Orestes* çok iyi bilmektedir ki Tyndareos hem yalnızca kızının intikamını alma peşindedir hem de tehlikeli bir demagog gibi bunu ustaca gizleyebilecek kabiliyettir. Öyleyse *Orestes*'in ne meclise gidip kendisini savunmasının ne de dedesi ile yaptığı tartışmanın onun suçlu bulunmasında bir etkisi olmuştur. *Orestes*'in intikam almayı çoktan aklına koymuş olan Tyndareos'u ikna edip gönlünü alması mümkün değildi (Papadimitropoulos, 2012, s. 3-4). Ancak tartışmamız açısından burada önemli olan nokta Papadimitropoulos'un, Tyndareos'un gerçek niyetinin ne olduğu ve meclisi yönlendirmek için bunu nasıl gizlediğine ilişkin yaptığı haklı tahlildir. Papadimitropoulos, Tyndareos'un asıl gayesinin öç almak olduğunu, dolayısıyla da o kimi bir takım toplumsal ideallerden bahsettiği zaman çok dikkatli olunması gerektiğinin altını çizmektedir. Tyndareos, tam bir demagog gibi konuşup öyle hareket etmekte ve gerçek emellerini yasalara uyulması ya da tanrıların buyruğunun yerine getirilmesi gibi bir takım ideal gerekçeler ile gizlemektedir. Habercinin de dile getirdiği üzere, Tyndareos halk üzerinde en çok tesiri olan kişilerden birisiydi ve sırf intikam almak ama bunu kesinlikle belli etmemek için mecliste kendisi konuşma yapmamış, halkı etkileyip *Orestes*'i idam ettirmek amacıyla bir demagoga sözcülük yaptırmıştır (Eur. *Orest.*, 915-916). Dahası, Tyndareos'un şu ifadeleri hem gerçek niyetini hem de emellerini yerine getirmek için her yola nasıl başvurabileceğini açıkça göstermektedir:

Böyle düşüncesizce konuşmaya cüret edip yüreğimi dağılayarak idamını daha büyük bir şevkle savunmaya teşvik ettin beni. Böyle yapmak üzüntümü azaltacak ve kızımın mezarına güzel bir armağan olacak. Hemen Argosluların meclisine gidiyorum ve isteseler de istemeseler de onları kız kardeşinle seni taşıyarak idam etmeye ikna edeceğim (Eur. *Orest.*, 607-614).

Sonuç

Demek ki, *Orestes*'in halk meclisinde suçlu bulunarak idam cezasına çarptırılması, Tyndareos'un gerçek niyetini gizlemek için öne sürdüğü gerekçelerin, yani yasaların dışına çıkılması ve tanrılara saygısızlık edilmesinin bir sonucu değil, Tyndareos'un meclisi bir şekilde etki altına alıp "*isteseler de istemeseler de*" halkı kötü yönlendirmesi yüzündendir. O halde, *Orestes*'e ölüm cezası verilmesinin nedeni, toplumun kendi huzur ve refahını koruyup sürdürmeye yönelik dini kaygılarından ziyade, yozlaşma ve kişisel çıkarlara dayalı yönlendirmelerdir. *Orestes* oyununun olay örgüsü ile tutarlı olan bu sonuç, tragedyanın ana temasıdır. Euripides, bu tragedyaya aracılığıyla muhtemelen halk meclisini de sorgulamaktadır. Ancak bu, Euripides'in, *Orestes*'in suçlu olmadığını ya da ona verilen cezayı hak etmediğini düşündüğü anlamına gelmez. Tragedyaların siyasi ve sosyal bir işlevi olduğu açıktır. Tragedyalarda genellikle, tıpkı Aiskhylos'un *Oresteia* üçlemesinde de gördüğümüz gibi, tyranlık, monarşi ve geleneksel intikamcı adalet anlayışları üstü açık veya kapalı bir şekilde yerilmekte ama özellikle demokratik yönetimler, buna uygun adalet sistemleri ve demokrasilere özgü diğer toplumsal örgütlenmeler öne çıkartılmaktadır. Peki, ama dönemin siyasi ve sosyal koşulları üzerinden halk meclisinin *Orestes*'i niçin suçlu bulduğu sorusu cevaplanabilir mi? Halk meclisinin *Orestes*'i hangi gerekçe temelinde suçlu bulduğu sorusuna dönemin siyasi ve sosyal koşulları üzerinden bir cevap bulma girişimi, şairin kendi dönemindeki siyasi şartları, meclislerde zaman zaman görülen yozlaşmaları ve diğer tüm antidemokratik uygulamaları bire bir taklit edip eserine yansıtması gerektiğini varsaymak anlamına gelir. Fakat bu, tragedyanın gerek olay örgüsünü gerekse ana temasını perdeleyebilir. Daha önemlisi, *Orestes*'in suçlu bulunmasının temelinde meclisin yönlendirilmesi ve yozlaşmış olmasından kaynaklandığı tezi dönemin gerçek halk meclislerinin portresini çizmek suretiyle kanıtlanmaya çalışılırsa, hem cevap daha baştan varsayılmış olur hem de şairin yaklaşımı hatalı bir şekilde yorumlanmış olabilir. Çünkü dönemin gerçekliklerinin şu veya bu şekilde olması, eserdeki kurgunun da öyle olacağı anlamına gelmez.

Kaynakça

- Akıncı Öztürk, E. (2021). Athena'nın oyu ya da oyunu. *Archivum Anatolicum*, 15, 1-20.
- Burnett, A. P. (1971). *Catastrophe survived: Euripides' plays of mixed reversal*. Oxford: Clarendon Press.
- Çokona, A. (2021). *Euripides, Orestes*. (A. Çokona, Çev.). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi belirsiz).
- Fletcher, J. (2014). Polyphony to silence: the jurors of the Oresteia. *College Literature*, 41(2), 56-75.
- Greenberg, N. A. (1962). Euripides' Orestes: an interpretation. *Harvard Studies in Classical Philology*, 66, 157-192.
- Grube, G. M. A. (1941). *The drama of Euripides*. London: Methuen.
- Hester, D. A. (1981). The casting vote. *The American Journal of Philology*, 102(3), 265-274.
- Johnston, I. (2020). *Euripides, Orestes*. (I. Johnston, Çev.). Virginia: Richer Resources Publications. (Orijinal çalışma basım tarihi belirsiz).
- Latacz, J. (2016). *Antik Yunan Tragedyaları*. (Y. Onay, Çev.). İstanbul: Mitos-Boyut. (Orijinal çalışma basım tarihi 2003).
- Medda, E. (2014). Euripides: Orestes (Ὀρέστης). H. M. Roisman (Ed.), *The Encyclopedia of Greek Tragedy* içinde (s. 1-8). Oxford: Wiley-Blackwell.
- Papadimitropoulos, L. (2012). Orestes' conviction at the assembly in Euripides' Orestes. *L'Antiquité Classique*, 81, 1-11.
- Porter, J. R. (1994). *Studies in Euripides' Orestes*. Leiden/New York/Köln: E. J. Brill.
- Vellacott, P. (1975). *Ironic drama: a study of Euripides' method and meaning*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Verral, A. W. (1905). *Essays on four plays of Euripides*. Cambridge: Cambridge University Press.
- West, M. L. (1987). *Euripides: Orestes*. Warminster: Aris & Phillips Classical Texts.
- Willink, C. W. (1986). *Euripides: Orestes*. Oxford: Oxford University Press.